

Корекційно-розвиткова складова інклюзивного навчання як найважливіша умова успіху його впровадження // Науково-методичний супровід функціонування інформаційно-освітнього простору регіону : Науково-методичний вісник № 52. – Кіровоград : КЗ «КОШПО імені Василя Сухомлинського», 2016. – С. 278-283.

КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВА СКЛАДОВА ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ЯК НАЙВАЖЛИВІША УМОВА УСПІХУ ЙОГО ВПРОВАДЖЕННЯ

О.Е.Жосан,

завідувач кафедри педагогіки, психології і корекційної освіти
комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»,
кандидат педагогічних наук

Вже понад п'ять років у нашій країні впроваджується нова для нас (не для Європи і Америки) форма навчання учнів з особливими освітніми потребами – інклюзивна. Вона суттєво відрізняється від того, що було раніше (навчання в спеціальних навчальних закладах або за індивідуальною формою), оскільки передбачає присутність та продуктивну діяльність учня на всіх уроках та заняттях у класі та в позаурочний час. Чи готові наші заклади до цього? Чи є в наявності всі умови для цього (матеріально-технічні, навчально-методичні, кадрові та психолого-педагогічні)?

На жаль, мусимо констатувати відсутність значної частини зазначених умов. Це підтверджується дуже неприємною тенденцією – розчаруванням батьків учнів в інклюзії. З'явився навіть новий термін «жертви інклюзії», під яким мають на увазі дітей, що погіршили свої навчальні та загальнорозвиткові результати, навчаючись в інклюзивному класі. Таких дітей після 1-2 років навчання в загальноосвітньому закладі батьки з обуренням повертають знову до спеціального закладу, де дитина отримувала допомогу відповідних спеціалістів, передусім учителів-дефектологів, та розвивалася, або переводять її на індивідуальну форму навчання. Такі випадки поки ще не є масовими, але тенденція, що з'явилася, має привернути увагу до проблем, які існують у системі інклюзивної освіти в нашій країні.

На сайті Міністерства освіти і науки України опубліковані основні

вимоги до впровадження інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах [4]:

Умови ефективності навчально-виховного процесу:

- створення позитивної атмосфери;
- командний підхід;
- індивідуалізація навчального процесу;
- ефективне залучення членів родини учня;
- адаптація та модифікація навчальних планів, програм;
- підготовка педагогів.

Індивідуальна програма розвитку дитини з особливими потребами.

Розробляється групою фахівців (заступник директора з навчально-виховної роботи, вчителі, асистент вчителя, психолог, вчитель-дефектолог та інші) із обов'язковим залученням батьків, або осіб, які їх замінюють, з метою визначення конкретних навчальних стратегій і підходів до навчання дитини з особливими освітніми потребами.

Складається індивідуальна програма на один рік. Двічі на рік (за потребою частіше) переглядається з метою її коригування.

Навчально-виховний процес здійснюється у класах з інклюзивним навчанням відповідно до робочого навчального плану школи, за навчальними програмами, підручниками, посібниками, рекомендованими МОН для загальноосвітніх навчальних закладів.

Для дітей з особливими освітніми потребами, які мають інтелектуальні порушення, та зі складними вадами розвитку розробляється індивідуальний навчальний план на основі робочого навчального плану школи або на основі Типових навчальних планів спеціальних шкіл (шкіл-інтернатів).

Індивідуальний навчальний план визначає перелік навчальних предметів, послідовність їх вивчення, кількість годин, що відводяться на вивчення кожного предмета за роками навчання, та тижневу кількість годин.

У плані враховуються додаткові години на індивідуальні і групові заняття, курси за вибором, факультативи тощо.

Індивідуальна навчальна програма. Індивідуальна навчальна програма дитини з особливими освітніми потребами у класі з інклюзивним навчанням розробляється на основі навчальних програм загальноосвітніх навчальних закладів, у тому числі спеціальних, з відповідною їх адаптацією. Навчальна програма визначає зміст, систему знань, навичок і вмінь, які мають опанувати учні в навчальному процесі з кожного предмета, а також зміст розділів і тем. До складання індивідуальної навчальної програми залучаються батьки [4; 5].

А тепер давайте спробуємо розібратися, наскільки готові наші навчальні заклади до вирішення комплексу завдань, що витікають із перелічених вище вимог Міністерства освіти і науки України. Аби вдало підготуватися до впровадження інклюзивного навчання адміністрація закладу має вжити **комплекс заходів** матеріально-технічного, навчально-методичного, кадрового та психолого-педагогічного характеру. Отже, можна виокремити чотири групи умов щодо забезпечення успішного впровадження інклюзії як освітньої інновації. А інновація, як відомо, це ідея, яка спроможна суттєво поліпшити результати освітньої діяльності. Спробуємо проаналізувати ці чотири групи умов та співвіднести їх з нашими реаліями.

1. Матеріально-технічна база. Кілька років тому делегація області, до складу якої входили директори та вчителі кількох закладів, відвідала США з метою ознайомлення з досвідом впровадження інклюзії. Те, що ми побачили в фільмі, знятому членами цієї делегації, нас сильно вразило. Ми дізналися, що в усіх загальноосвітніх школах США вже давно поряд з туалетами для дітей норми функціонують туалети для дітей з особливими потребами; влаштовано пандуси та/або ліфти для пересування з поверху на поверх; забезпечено спеціально обладнані місця в їдальні; створено систему показників для учнів з вадами слуху та встановлено звукові сигнали для учнів з порушеннями слухового апарату. Всі об'єкти на території школи та всередині приміщення спроектовані згідно з правилами універсального дизайну [3].

Що ж маємо ми? В усіх навчальних закладах області є пандуси (до першого поверху). В жодному закладі немає ані ліфта, ані пандусів на інші поверхи, відсутні також *усі інші матеріально-технічні умови*, перелічені вище, для життєдіяльності учнів з особливими потребами як на території, так і всередині закладу.

2. Навчально-методичне забезпечення. У загальноосвітніх школах США в кожному класному приміщенні та в усіх профільних предметних лабораторіях (там, до речі, понад десять профілів), є все необхідне для учнів з різними нозологіями: відповідна навчальна література певних форматів, відповідні аудіо-візуальні прилади та електронні навчальні посібники. У спортивному залі – снаряди для учнів різних нозологій, у бібліотеці – спеціально обладнані робочі місця та відповідне обладнання для користування фондами.

У Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах, затвердженому Кабінетом Міністрів України, також є згадка про це: «Для організації інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами (дітей з вадами фізичного та психічного розвитку, в тому числі дітей-інвалідів) у загальноосвітніх навчальних закладах створюються умови для: (...) забезпечення необхідними навчально-методичними і наочно-дидактичними посібниками та індивідуальними технічними засобами навчання» [5]. Сьогодні важливо розуміти, що для кожної нозології існують свої **особливі види і форми навчального обладнання**. Наприклад, для дітей зі зниженим зором актуальними є *аудіокниги*, а для дітей з аутизмом – комплект *спеціальної* наочності. Звісно, деякі види такого обладнання дорого коштують, але без них навчання таких дітей буде недостатньо результативним.

Слід також зауважити, що вчителі, які працюють з учнями з особливими потребами, мають бути забезпечені усіма необхідними навчально-методичними посібниками.

Згадайте самостійно: яке з вище переліченого навчально-методичного

обладнання є в наявності в вашому навчальному закладі.

3. Кадрове забезпечення. Важливою умовою впровадження в закладі інклюзивного навчання є наявність *асистента вчителя* інклюзивного класу. Це посада, передбачена в штатному розкладі загальноосвітнього навчального закладу вже не один рік, є дуже важливою в системі інклюзивного навчання. Основні завдання асистента вчителя полягають в адаптації змісту та методів навчання до можливостей і потреб дитини з особливими освітніми потребами та застосування під час уроку системи корекційних заходів, спрямованих на опанування навчального матеріалу.

Асистент учителя повинен разом з учителем забезпечувати виконання навчальної програми та допомагати учням з порушеннями психофізичного розвитку набувати знань, вмінь та навичок, що будуть їм необхідні для повноцінного життя в класі, школі, суспільстві. Разом із вчителем класу асистент вчителя здійснює соціально-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами [1].

Якщо в процесі планування індивідуальної навчальної програми зазначено, що учень не може виконувати певні види діяльності самостійно, асистент учителя повинен: допомагати учням з фізичними порушеннями та обмеженою мобільністю при виконанні фізичних вправ і під час пересування; забезпечувати безпечне оточення для задоволення потреб учнів у сфері особистого догляду на основі поваги до гідності дитини; допомагати учням у виконанні щоденних побутових завдань (наприклад, перевдягатися, харчуватися, дотримуватися особистої гігієни) [1].

Роль асистентів має полягати в забезпеченні взаємодії вчителя з учнем через усунення канцелярських, технічних та інших бар'єрів на цьому шляху. Пріоритетними напрямками діяльності асистента вчителя є сприяння соціальній, емоційній та когнітивній адаптації кожної дитини до загальноосвітнього простору, щоб вона відчувала себе повноцінним учасником шкільного і суспільного життя [2].

На сьогодні в переважній більшості шкіл області, в яких здійснюється

інклюзивне навчання учнів з особливими потребами, асистенти вчителів відсутні.

4. Психолого-педагогічне забезпечення. Найголовнішими напрямками психолого-педагогічного забезпечення інклюзивного навчання є:

- створення в колективі закладу толерантного ставлення до учнів з порушеннями психофізичного розвитку (на жаль, на сьогодні робота з учасниками навчально-виховного процесу більшості закладів з цих питань ще не є достатньо ефективною);

- забезпечення корекційно-розвиткової складової інклюзивного навчання (облаштування кабінетів учителя-дефектолога, психологічного розвантаження, логопедичного кабінету для проведення корекційно-розвиткових занять).

Особливу увагу маємо акцентувати на масовому порушенні прав учнів з особливими потребами на отримання необхідної допомоги з боку спеціалістів – вчителів-дефектологів (олігофренопедагогів, сурдопедагогів, тифлопедагогів та логопедів). У п. 12. Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах зазначається: «В індивідуальному навчальному плані передбачається від трьох до восьми годин на тиждень для проведення корекційно-розвиткових занять з урахуванням висновку психолого-медико-педагогічної консультації та типових навчальних планів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей, які потребують корекції фізичного та/або розумового розвитку. Такі години враховуються під час визначення гранично допустимого тижневого навчального навантаження дітей з особливими освітніми потребами. Корекційно-розвиткові заняття проводяться відповідними вчителями-дефектологами та практичними психологами» [4].

Чинними нормативними документами передбачено, що навчальний заклад, у якому немає відповідних спеціалістів, повинен укласти договір з ними та забезпечувати щотижневі корекційно-розвиткові заняття з учнями відповідних нозологій згідно з рекомендаціями психолого-медико-

педагогічної консультації (ПМПК). Проте, як свідчить практика, таких договорів укладається дуже мало. І не тому, що директори не бажають цього робити. Річ у тім, що в переважній більшості районів, передусім там, де немає спеціальних навчальних закладів, взагалі відсутні вчителі-дефектологи як такі. У кращому разі там є вчитель-логопед, який працює в логопедичному пункті, а іноді лише на півставки в ПМПК. Це підтверджується інформацією, як кажуть, з перших вуст. На курсах підвищення кваліфікації вчителів, що працюють з учнями з особливими освітніми потребами, які відбулися в травні 2016 року, нам стало відомо, що із 25 представлених там закладів області лише в **трьох** проводяться корекційно-розвиткові заняття **вчителями-дефектологами**.

Отже, в переважній більшості шкіл, у яких запроваджено інклюзивне або індивідуальне навчання дітей з психофізичними порушеннями певних нозологій, не забезпечено функціонування корекційно-розвиткової складової інклюзивного та/або індивідуального навчання учнів.

Напевно, працівникам ПМПК перед тим, як направляти дитину з даною нозологією в загальноосвітній навчальний заклад, слід поцікавитися, які умови з тих, що вимагаються Міністерством освіти і науки, є в наявності в цьому закладі. Важливі всі умови, зокрема і матеріально-технічні, і навчально-методичні, і кадрові. Але якщо в закладі відсутні **психолого-педагогічні умови**: немає психолога або він працює на 0,5 чи навіть на 0,25 ставки за сумісництвом, немає вчителя-дефектолога даної нозології і неможливо укласти договір з ним щодо проведення корекційних занять з дитиною відповідно до вимог нормативних документів, чи **варто** направляти туди дитину для **ІНКЛЮЗИВНОГО** навчання? Чи буде це справді інклюзивним навчанням?

Ми переконані, і це підтверджується практикою: якщо ми не забезпечимо **КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВУ** складову інклюзивного навчання, то дитина не зможе успішно розвиватися в даному загальноосвітньому навчальному закладі. Тому і продовжуватиме

поширюватися серед батьків використання нового терміну, про який вже йшлося, – «жертви інклюзії».

Звертаємо увагу працівників ПМПК та районних міських відділів і управлінь освіти, що згідно з Порядком організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 15.08.2011 р. № 872 (пп. 4, 5), рішення про впровадження в закладі інклюзивного навчання ухвалює **керівник закладу**: «4. Рішення про утворення класів з інклюзивним навчанням приймається керівником загальноосвітнього навчального закладу з урахуванням освітніх запитів населення за умов наявності необхідної матеріально-технічної та методичної бази, відповідних педагогічних кадрів і приміщень, що відповідають санітарно-гігієнічним вимогам (...). 5. Власник загальноосвітнього навчального закладу виділяє в установленому порядку кошти для забезпечення безперешкодного доступу до будівель та приміщень таких закладів дітей з особливими освітніми потребами, створення відповідної матеріально-технічної та методичної бази, забезпечує підвищення кваліфікації педагогічних працівників з питань надання освітніх послуг дітям з особливими освітніми потребами у класах з інклюзивним навчанням, сприяє провадженню інноваційної діяльності, здійснює заходи щодо придбання транспортних засобів для підвезення таких дітей до місця навчання та додому. Власник та керівник загальноосвітнього навчального закладу несуть відповідальність за організацію, стан та якість інклюзивного навчання» [5].

Отже, необґрунтоване впровадження інклюзивного навчання в закладах, які не мають необхідних для цього умов, інколи в результаті наших професійних помилок, а інколи і під тиском начальства – задля гарних цифр у звіті управлінню і міністерству, може призвести до дискредитації самої ідеї інклюзії в суспільстві та перетворити інклюзію з інновації в профанацію.

Література

1. Асистент учителя в інклюзивному класі : навчально-методичний посібник / Н.М.Дятленко, Н.З.Софій, О.В.Мартинчук, Ю.М.Найда, під заг. ред. М.Ф.Войцехівського. — К. : Пляди, 2015. — 172 с.

2. Волошин О. Роль асистента вчителя в умовах інклюзивного навчання / Оксана Волошин [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ippo.if.ua/uprav1/media/files/%20Асистент%20вчителя.doc>.

3. Місюня Л.В. Концепція універсального дизайну як важлива умова принципу доступності у системі інклюзивної освіти / Л.В. Місюня // Ідеї гуманної педагогіки та сучасна система інклюзивного навчання : зб. матер. Всеукр. науково-метод. конференції, присвяченої 97-річчю від дня народження В.Сухомлинського, 29-30.09.2015 / уклад. О.Е. Жосан. — Кіровоград : Ексклюзив-систем, 2015. — С. 264-269.

4. Організація інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах // Веб-сайт Міністерства освіти і науки України. — 2016 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mon.gov.ua/citizens/rozyasnennya/organizaciya-inklyuzivnogo-navchannya-u-zagalnoosvitnix-navchalnix-zakladax.html>.

5. Порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах : Постанова Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2011 р. № 872.

6. Про організацію інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах : лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 18.05.2012 р. № 1/9-384.

7. Червонець І.В. Методичні рекомендації щодо запровадження індивідуальної програми розвитку дитини в класі з інклюзивним навчанням / І.В.Червонець, А.Л.Басиста // Науково-методичний супровід функціонування інформаційно-освітнього простору регіону : Науково-методичний вісник № 51. — Кіровоград : КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2015. — С. 337-345.